

Structural Model of the Effects of Attachment to God and of the Personality Traits on the Resilience among Elementary School Student Teachers in Isfahan Farhangian University

Khodabakhsh Heidari, Ph.D

Assistant professor, Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran.

Amir Ghamarani, Ph.D

Associate professor, Department of Psychology of Children with Special Needs, University of Isfahan, Iran.

Mansore Bahramipour, Ph.D

Assistant professor, Department of Psychology, Isfahan Branch (Khorasgan), Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

Abstract

The present study aimed to determine the effect of personality traits on the resilience of elementary school student teachers of Farhangian University with the mediation of attachment to God. The research was applied in terms of purpose and was correlational and structural equation modeling in terms of design. The statistical population of the study included all elementary school students and teachers of Isfahan Farhangian University in the academic year 2018-2019. The sample consisted of 191 students (92 boys, 99 girls) who were selected by stratified random sampling proportionate to the population of the campuses of Shahid Bahonar and Fatemeh Al-Zahra (PBUH) in Isfahan. Data were collected by Hexaco 6-factor personality questionnaires (Lee & Ashton, 2004), Resilience Questionnaire (Conner & Davidson, 2003), and Attachment to God Scale (Rowatt & Kirkpatrick, 2002). Pearson's correlation coefficient and structural equation modeling were used to find the relationships among the variables using SPSS26 and PLS. The findings revealed that personality traits had a direct, positive, and significant relationship with resilience and attachment to God. Also, attachment to God mediated the relationship between personality traits and resilience ($p < .01$). Therefore, according to the developed model, it is possible to predict and strengthen resilience by identifying personality traits as a predictor variable and the degree of attachment to God as a mediating one. The results which were attained using the method of structural equation modeling demonstrated that the exogenous variable of personality traits has a significant direct effect on resilience. In addition, according to the results, the relationship between of personality traits and resilience is mediated by attachment to God.

Keywords: Resilience, Attachment to God, Personality traits

اثر ویژگی‌های شخصیتی، بر تاب‌آوری دانشجو معلمان دوره ابتدایی دانشگاه فرهنگیان اصفهان با میانجی‌گری دلبستگی به خدا

* خدابخش حیدری

استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

امیر قمرانی

دانشیار، گروه روانشناسی کودکان با نیازهای ویژه، دانشگاه اصفهان، ایران

منصوره بهرامی پور

استادیار، گروه روانشناسی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد

اسلامی، اصفهان، ایران

چکیده

هدف از انجام این پژوهش تعیین اثر ویژگی‌های شخصیتی بر تاب‌آوری دانشجو معلمان دوره ابتدایی دانشگاه فرهنگیان با میانجی‌گری دلبستگی به خدا بود. پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ نوع تحقیق، رابطه‌ای و از نوع مدل‌سازی معادلات ساختاری بود. جامعه آماری پژوهش همه دانشجو معلمان دوره ابتدایی دانشگاه فرهنگیان اصفهان در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ بودند. نمونه شامل ۱۹۱ دانشجو بودند (۹۲ پسر، ۹۹ دختر) که به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم جامعه از میان پردیس‌های شهید باهنر و فاطمه الزهرا (س) اصفهان انتخاب شدند. داده‌ها از طریق پرسشنامه‌های شخصیتی ۶ عاملی هگراکو (Lee & Ashton, 2004)، تاب‌آوری (Conner & Davidson, 2003) و دلبستگی به خدا (Kirkpatrick, 2002) جمع‌آوری شد. برای آزمون روابط بین متغیرها، از ضریب همبستگی Pearson و مدل‌یابی معادلات ساختاری استفاده شد و با استفاده از نرم افزار SPSS26 و PLS مورد تحلیل قرار گرفت. یافته‌های پژوهش نشان داد که ویژگی‌های شخصیتی بصورت مستقیم با تاب‌آوری و دلبستگی به خدا رابطه مثبت و معنی‌داری دارد. همچنین نتایج نشان دهنده این بود که دلبستگی به خدا، رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی و تاب‌آوری را میانجی‌گری می‌کند ($p < 0/01$). نتایج به دست آمده با استفاده از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری نشان داد که متغیر ویژگی‌های شخصیتی اثر مستقیم معناداری بر تاب‌آوری دارد. علاوه بر این، با توجه به نتایج، رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی و تاب‌آوری با دلبستگی به خدا میانجی‌گری می‌شود. بنابراین با توجه به الگوی تدوین شده می‌توان با شناسایی ویژگی‌های شخصیتی بعنوان متغیر پیش‌بین و میزان دلبستگی به خدا بعنوان متغیر میانجی نسبت به پیش‌بینی و تقویت تاب‌آوری اقدام نمود.

کلید واژه‌ها: تاب‌آوری، دلبستگی به خدا، ویژگی‌های شخصیتی

مقدمه

وجود برخی مؤلفه‌ها در سازمان‌های انسان‌محور، کارمندان را مستعد بروز مشکلات کاری و حتی فردی خواهد کرد. دانشجویان از ارکان اصلی نیروی انسانی کشور محسوب می‌شوند و نقش بسزایی در تحول، پیشرفت و تعالی هر کشوری دارند. با توجه به اهمیت نقش دانشجویان در پیشرفت و تعالی جوامع، طبیعی است که بررسی عوامل مؤثر در رشد و ارضای نیازهای روانی و تأمین سلامت جسمانی و روانشناختی این قشر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار باشد (Mirzaeiyan, Baezat & Khakpoor (2014). یکی از دغدغه‌های مستمر سیاست‌گذاران و مربیان، تجهیز معلمان به ویژگی‌هایی است که تدریس را بهبود می‌بخشد و منجر به یادگیری مؤثر و موفق می‌شود. مطالعات زیادی نشان داده است که معلمان به عنوان یک عنصر تأثیرگذار در هر سیستم آموزشی در سال‌های مختلف تدریس با چالش‌های متفاوتی روبرو هستند و عدم توانایی در مدیریت این مشکلات ممکن است منجر به ناامیدی و فرسودگی شود. (Day & Gu (2014). در تحقیقات خود نشان دادند که تاب‌آوری معلمان با سایر پیامدهای مثبت مانند تعهد و توسعه حرفه‌ای، مشارکت سودمند و رضایت شغلی و همچنین پیشرفت دانش‌آموز و کیفیت همه جانبه معلم مرتبط است (Gu & Li (2015). معلمان در مواجهه با مصائب شغلی، استرس، عوارض زیادی در سازمان، و در خانواده و زندگی اجتماعی و فردی بروز می‌دهند، که می‌توان به غیبت از کار، تأخیرهای متوالی، شکایت‌های روان‌تنی، کشمکش و تضاد در محیط کار، تغییر شکل تدریس با مشاغل دیگر و در نهایت ترک خدمت اشاره کرد. فقدان روزافزون واقع‌بینی، کاهش انرژی در ادامه فعالیت‌های سودمند، از دست دادن فلسفه نهایی زندگی، فقدان احساس همدردی و اختلالات روحی و جسمی نیز از جمله دیگر عوارض ناشی از فشارهای کاری در حوزه انسانی است، که خود به معنای عدم تجهیز نیروها در مواجهه با عوامل پیش‌آیند است (Yorulmaz, Altinkurt & Yilmaz (2015). در این راستا (Gu, & Day (2007) اذعان داشتند که سطح تاب‌آوری (Resiliene)، بر توانایی دانشجویان معلمان در مدیریت پاسخ‌ها و عکس‌العمل‌ها که فرآیندی دشوار و پیچیده است

تأثیر می‌گذارد و از این جنبه به‌عنوان عاملی یاد می‌شود که می‌تواند موجب ارتقای کیفیت و استانداردهای حرفه‌ای شود. چرا که چالش‌های ویژه‌ی کاری و احتمالاً حمایت روانی-اجتماعی ناکافی و مهارت‌های توسعه نیافته برای پیمایش مشکلات موجود، منجر به کاهش قابل توجه در توان مقابله و انعطاف کارمندان خواهد شد. تاب‌آوری (بعنوان فرآیند استفاده از منابع موجود فردی برای حفظ سلامت جسمی و عاطفی در برابر استرس قابل توجه تعریف شده است) رویکردی امیدوارکننده را نشان می‌دهد. بنابراین ارتقاء تاب‌آوری (مهارت مدیریت استرس، تعیین هدف، بازآرایی شناختی و معنی‌سازی ارزشمند می‌باشد (Rosenberg, (Bradford, McCauley, Curtis, Wolfe & et al, 2018).

تاب‌آوری فرآیند سازگاری و یا موفقیت فردی در چالش‌های زندگی تعریف شده است. افراد تاب‌آور در مقایسه با افراد غیرتاب‌آور توان کنارآمدن بیشتری با استرس یا ناملایمات زندگی را دارند. تاب‌آوری، یکی از سازه‌های اصلی روان‌شناسی مثبت‌نگر (Positive psychology) است و ریشه در ناملایمات و علاقه به چگونگی تأثیر سوء تجربه‌های منفی زندگی بر افراد دارد. ویژگی شخصیتی دارای ۶ عامل است که هر یک از این عوامل خود نیز دارای ۴ مقیاس هستند: صداقت-تواضع (شامل چهار سطح خلوص، بی‌طرفی، پرهیز از حرص و فروتنی)، تهییج‌پذیری (شامل چهار سطح احساساتی بودن، ترسویی، وابستگی و اضطراب)، برون‌گرایی (شامل چهار سطح عزت نفس اجتماعی، جسارت اجتماعی، اجتماعی بودن و سرزندگی)، سازگاری (شامل چهار سطح بخشش، ملاحظت، انعطاف‌پذیری و بردباری)، وظیفه‌شناسی (شامل چهار سطح سازمان‌یافتگی، پشتکار، کمال‌گرایی و احتیاط) و گشودگی به تجربه (شامل چهار سطح درک زیبایی‌شناختی، جستجوگری، خلاقیت و غیرستی بودن) است. یافته‌ها نشان می‌دهد که تاب‌آوری با برون‌گرایی و وجدان‌گرایی رابطه مثبت دارد و بین تاب‌آوری باگشودگی و سازگار بودن رابطه معناداری وجود ندارد (Shafieezadeh, Gholipour, Marashi, Mehrabizadeh (2012). (Honarmand & Arshadi (2016) در پژوهشی نشان داد که چهار ویژگی شخصیتی روان‌رنجوری، وظیفه‌شناسی،

آشکارسازی ناهمسانی ریخت‌های آشفته‌گی هیجانی تجربه شده به هنگام رخ دادن آشوب در این روابط یا همان دلبستگی تعریف شده است (Davis, Morris & Drake, 2016). در کنار همین معنا از مفهوم کلی دلبستگی، اتصال و دلبستگی به خالق هستی (Attachment to God) نیز یکی دیگر از مفاهیم مرتبط با دلبستگی است.

Kirkpatrick (1999) به عنوان یکی از نخستین نظریه پردازان در زمینه دلبستگی به خدا، معتقد است که دلبستگی به خدا به معنای تفاوت‌های فردی در حوزه دین‌داری است. از نگاه این محقق به نظر غالب افراد، دین و یا گرایش‌های مذهبی به معنای داشتن رابطه نزدیک با خداست و این تعریف الزاماً به معنای اعمال مذهبی نمی‌باشد؛ بنابراین برای غالب مردم، خدا یکی از چهره‌های مهم دلبستگی محسوب می‌شود و با ارائه حس اطمینان و امنیت برای رویارویی با چالش‌های زندگی و منبع آرامش در مواقع پریشانی عمل می‌کند. پس می‌توان گفت، دلبستگی به خدا به عنوان ارتباط و گرایش فرد به خداست؛ که تحت این گرایش خداوند پایگاه امن قابل جستجو در همه شرایط است. حال اگر فردی دلبستگی ایمن به خدا داشته باشد، شاخص‌هایی مثبت برای ارزش‌دهی به رابطه با خدا دارند، نگرانه‌های ذهنی مثبت از خداوند داشته و تجارب رابطه‌ای مثبتی نیز با خدا برقرار می‌کنند. در مقابل افراد با دلبستگی دوسوگرا به خدا، به نوعی درگیر عدم اعتماد به خدا، دل مشغولی - شیفته‌گی متوسط تا افراطی نسبت به خدا، احساسات مبهم و متغیر نسبت به خداوند دارند و افراد دارای دلبستگی اجتنابی نیز دارای شاخص‌هایی از بی‌ارزش دانستن رابطه‌شان با خدا، فاصله گرفتن و یا کاهش دادن این رابطه، افزایش تجارب منفی و خشنی و دوری از توکل کردن به خدا هستند (Bradshaw, Ellison & Marcum, 2010). در این نوع از ارتباط با خدا، (Ayenehchi & Hassanabad, 2018) نشان دادند که ابعاد شخصیت از جمله مؤلفه‌های اصلی است؛ به نحوی که روان آزوده‌خویی پیش‌بینی‌کننده ارتباط نامطلوب با خدا، و ویژگی‌های برون‌گرایی، توافق‌جویی و وظیفه‌شناسی پیش‌بینی‌کننده ارتباط متناسب با خدا هستند؛ افراد دارای این ویژگی‌های شخصیتی، رابطه مطلوب و مثبتی با خداوند برقرار

گشودگی به تجربه و برون‌گرایی رابطه علی مستقیم با تاب‌آوری دارند. همچنین (Ercan, 2017) در مطالعه‌ای نشان داد که بین تمامی ابعاد فرعی تاب‌آوری و ویژگی‌های شخصیتی مانند: برون‌گرایی، گشودگی به تجربه، توافق‌پذیری و وظیفه‌شناسی رابطه آماری معنادار و مثبتی برقرار است. Hemenover (2003) در آزمایشی عوامل مرتبط با بهبود موفقیت‌آمیز بعد از وقایع منفی را بررسی کرد. در این مطالعه مدت زمان پاسخ هیجانی افراد به یک فیلم منفی اندازه گرفته شد. نتایج نشان داد که افراد با نمره بالا در برون‌گرایی و ثبات هیجانی (نقطه مقابل روان رنجورخویی) نسبت به کسانی که دارای نمره پایین در این صفات بودند، بهبود عاطفی سریع‌تری داشتند. بهبود از تجارب منفی ممکن است مسیری باشد که افراد تاب‌آور از طریق آن قادرند به طور فعال، تعادل حیاتی خود را در رویارویی با مصیبت‌ها حفظ کنند.

تاب‌آوری معلمان با عوامل حمایتی درونی و بیرونی تأثیرگذار، ربط پیدا می‌کند و این بر سطح زندگی و پیشرفت حرفه‌ای آنان مؤثر است. در واقع افراد تاب‌آور به دلیل درک عمیق‌تری که به زندگی و خالق هستی دارند، رویکردی معنوی داشته و این احساس تعلق و اتصال به خالق هستی است که آنان را از سایر افراد متمایز کرده است. (Nguyen, Bellehumeur & Malette, 2015) در سال‌های اخیر توجه به جنبه‌های مثبت سلامت روان گسترش چشمگیری داشته و متغیرهایی که بر سلامت روان تأثیر مثبتی می‌گذارد توجه پژوهشگران را به خود جلب کرده است. یکی از این متغیرها که همیشه مورد توجه بوده دلبستگی به خدا است. نتایج پژوهش‌های نشان می‌دهد افرادی که دلبستگی ایمن به خدا دارند و احساس نزدیکی به خدا می‌کنند به میزان کمتری احساس تنهایی، افسردگی، اضطراب و بیماری‌های جسمانی را تجربه می‌کنند. (Aghababaie, Tabik & Hatami, 2014) در میان تحقیقاتی که صورت گرفته به نظر می‌رسد همین دلبستگی (Attachment) به عنوان یکی از عوامل حفاظتی است که موجبات سازگاری بیشتر را فراهم می‌سازد و نقشی مؤثر را در میزان تاب‌آوری افراد ایفا می‌کند. در واقع یکی از زمینه‌های قابل توجه از سوی متخصصین برقراری پیوند عاطفی در جریان رشد با دیگر اشخاص مهم و برای

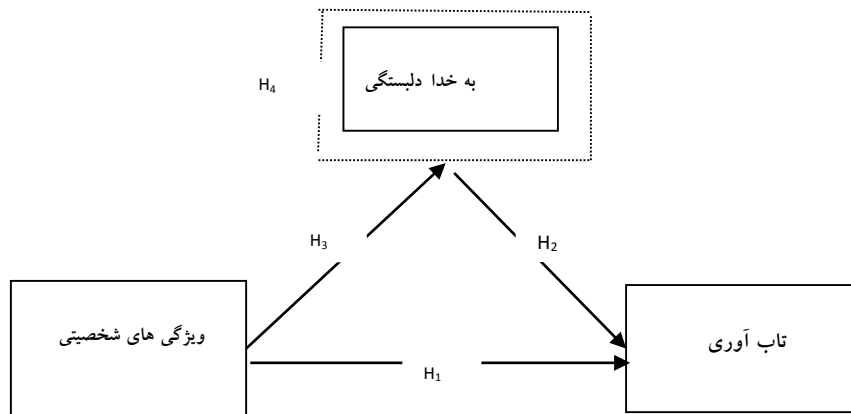
دانشجویان پرداختند نتایج نشان داد دانشجویانی که معنویت را از طریق باورهای دینی ابراز می‌کردند نسبت به دانشجویانی که خود را معنوی می‌دانستند اما مذهبی نبودند، از سلامت معنوی و مصونیت بیشتری در برابر موقعیت‌های استرس‌زا برخوردار بودند. بسیاری از سازمان‌ها فرهنگ والگویی مورد قبول رفتاری خاص خود را دارند، اما تفاوت‌های فردی افراد در این میان عامل مهمی به حساب می‌آیند که نشان می‌دهد چرا برخی افراد بهتر از دیگران با شرایط و متغیرهای سازمانی تناسب دارند و کنار می‌آیند و برخی دیگر نمی‌توانند خود را با شرایط سازمانی سازگار کنند. علاوه بر این مشاغل بر پایه‌ی ویژگی‌های شخصیتی مورد نیاز با یکدیگر تفاوت دارند و شخصیت افراد می‌تواند بر مناسبت آنها با نقش‌های معین تأثیر زیادی داشته باشد و در نهایت سطوح مختلفی از انگیزش، رضایت و کارکرد را برای آنان به وجود آورد.

بیانات فوق بیانگر اهمیت ابعاد شخصیتی، تاب‌آوری و دلبستگی به خدا در فرایند و کیفیت کار است. مطالعات مورد بررسی نشان داده است که این عوارض ضایعه‌ای عمیق بر کالبد فردی و اجتماعی معلمان، دانش‌آموزان و جامعه بزرگتر وارد خواهد آورد. بر این اساس جهت کاهش این بازخورد سوء، شناسایی عوامل مؤثر و مرتبط با این هدف از ضروریات سازمانی است (Cetinkanat & Kosterelioglu, 2016). با این حال بررسی یافته‌های پژوهشی به خوبی حاکی از فقدان و خلاء پیشینه‌ی پژوهشی به ویژه در حوزه دلبستگی به خدا در فرایند کار است، بر همین اساس و با توجه به نقشی که ابعاد دلبستگی به خدا بر سازه‌های دیگری از جمله تاب‌آوری دارد، مسئله اصلی در این پژوهش آن بود که اثر ویژگی‌های شخصیتی بر تاب‌آوری دانشجویان معلمان بامیانجی‌گری دلبستگی به خدا را بررسی کند. بر همین اساس مدل مفهومی فرضیه‌های پژوهش عبارتند از:

کردند؛ به گونه‌ای که در این ارتباط، محبت، ترس و امید به خدا (رابطه مطلوب) منجر به احترام و اعتماد به خداوند شد؛ اما افراد روان آزاده‌خو تصویر ذهنی منفی نسبت به خود و خدا پیدا کرده و ارتباط خود با خدا را بر اساس مؤلفه‌های خدایی که دور و سخت‌گیر است، ساخته‌اند؛ و حتی همین نوع نگرش بر سبک و کیفیت کاری آنان نیز مؤثر بوده است.

(Nemati & Mehdipour maralani, 2016) در پژوهشی نشان دادند که از بین مقیاس‌های دلبستگی به خدا، دلبستگی ایمن منجر به افزایش سلامت روانی، دلبستگی اضطرابی باعث کاهش سلامت روانی و دلبستگی اجتنابی موجب کاهش سلامت روانی و تاب‌آوری می‌شود. افزون بر این، بین سبک‌های دلبستگی ایمن و اضطرابی به خدا و تاب‌آوری رابطه معناداری وجود ندارد؛ اما بین سبک دلبستگی اجتنابی به خدا و تاب‌آوری رابطه منفی معناداری وجود دارد. در پژوهش‌های متفاوتی رابطه دلبستگی به خدا با مؤلفه‌های سلامت روان نشان داده شده است. دلبستگی به خدا به خوشبینی، رضایت از زندگی، کاهش اضطراب، افسردگی و بیماری‌های جسمی منجر می‌شود (Homan & Boyatzis, 2010). رابطه بین سبک‌های دلبستگی با خصیصه‌های شخصیتی بیانگر رابطه دلبستگی ایمن با برونگرایی و توافق‌پذیری، سبک‌های دلبستگی نایمن با روان رنجوری، دلبستگی اجتنابی با توافق‌پذیری پایین، دلبستگی اضطرابی با وظیفه‌شناسی پائین (Khanalizadeh & Khanalizadeh, 2016) دلبستگی نایمن با روان رنجوری (Hejazi, Tanha, Rahmani & Nikpour, 2013) دلبستگی اضطرابی با روان رنجوری (Shaver, 1992) Brennan & Brennan دلبستگی اضطرابی با روان رنجوری بالا و توافق‌پذیری کمتر (Both & Best, 2017) است.

(Graham, Furr, Flowers & Burke, 2001) به بررسی ارتباط دین و معنویت و توانایی مقابله با استرس در میان

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

همسانی درونی عامل‌های صداقت-فروتنی (شامل چهار سطح صداقت، انصاف، پرهیز از حرص و فروتنی)، تهییج پذیری (شامل چهار سطح احساساتی بودن، ترسویی، وابستگی و اضطراب)، برون‌گرایی (شامل چهار سطح حرمت خوداجتماعی، جسارت اجتماعی، مردم‌آمیزی و سرزندگی)، همسازی (شامل چهار سطح گذشت، ملاحظت، انعطاف پذیری و بردباری)، وظیفه‌شناسی (شامل چهار سطح سازمان‌یافتگی، پشتکار، کمال‌گرایی و احتیاط) و تجربه‌پذیری (شامل چهار سطح تقدیر از زیبایی، جستجوگری، خلاقیت و غیرعرفی بودن) نمره‌گذاری و پاسخدهی به گویه‌ها، مطابق طیف پاسخگویی لیکرت از ۱ تا ۵ خواهد بود. در هریک از شش عامل کمترین نمره ۱۰ و بالاترین نمره ۵۰ می‌باشد. برای برآورد ضریب اعتبار پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که اعتبار کل پرسشنامه شخصیت هگزاکو-۶/۹۲ است. (Khezri & Manavipour, 2016) با روش آلفای کرونباخ در نمونه‌های از دانشجویان از ۰/۷۷ تا ۰/۸۰ گزارش شده است (Mofradidoost, Abolghasemi & Hajloo, 2020) در ایران Palahang, Neshatdoost & Moolavi (2010) ساختار عاملی نسخه بلند این پرسشنامه را تأیید کردند. همچنین (Aghababaei, 2012) ساختار شش عاملی نسخه فارسی هگزاکو-۶۰ را تأیید کرد. همسانی درونی عوامل این پرسشنامه از ۰/۶۰ تا ۰/۷۵ بدست آمده است (Aghababaei, 2012). روایی همگرای نسخه فارسی هگزاکو-۶۰ نیز با پنج عامل بزرگ شخصیت تأیید شده است در این پژوهش پایایی به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۷۸

فرضیه اول: ویژگی‌های شخصیتی بر تاب‌آوری اثر غیرمستقیم دارد.
فرضیه دوم: دلستگی به خدا بر تاب‌آوری اثر مستقیم دارد.
فرضیه سوم: ویژگی‌های شخصیتی بر دلستگی به خدا اثر مستقیم دارد.
فرضیه چهارم: ویژگی‌های شخصیتی از طریق دلستگی به خدا بر تاب‌آوری اثر دارد.

روش

روش پژوهش، جامعه آماری و نمونه: این پژوهش توصیفی از نوع معادلات ساختاری بود. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانشجو معلمان دوره ابتدایی دانشگاه فرهنگیان استان اصفهان در سال تحصیلی ۱۳۹۸-۱۳۹۷ و نمونه پژوهش براساس یک مطالعه مقدماتی وبا استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه پیش‌بینی و شامل ۹۲ دانشجوی پسر و ۹۹ دانشجوی دختر بود. جامعه آماری این پژوهش محدود و دارای ساخت ناهمگن و نامتجانس بوده که به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای نسبتی متناسب با حجم برحسب جنسیت انتخاب شدند که در مجموع ۴۸/۲ درصد نمونه را پسران و ۵۱/۸ درصد آن‌ها را دختران تشکیل داده‌اند.

ابزارهای پژوهش

پرسشنامه شخصیتی HEXACO-PI-R: برای سنجش عامل‌های شش گانه هگزاکو از نسخه ۶۰ گویه‌ای پرسشنامه خود گزارشی هگزاکو (Lee & Ashton, 2004) استفاده شد.

آزمودنی در این مقیاس صفر و حداکثر نمره وی صد است. نتایج مطالعه مقدماتی مربوط به ویژگی‌های روان‌سنجی این مقیاس، پایایی و روایی آن را تأیید کرده است. همسانی درونی، پایایی بازآزمایی و روایی همگرا و واگرایی مقیاس کافی گزارش شده است و گرچه نتایج تحلیل عاملی اکتشافی وجود پنج عامل (شایستگی/استحکام شخصی اعتماد به غرایز شخصی/تحمل عواطف منفی پذیرش مثبت عواطف/روابط ایمن، مهار، معنویت) را برای مقیاس تاب‌آوری تأیید کرده است، چون پایایی و روایی زیرمقیاس‌ها هنوز به‌طور قطع تأیید نشده‌اند، در حال حاضر فقط نمره کلی تاب‌آوری برای هدف‌های پژوهشی معتبر محسوب می‌شود ضریب آلفای کرونباخ در نسخه اصلی برابر با ۰/۸۹ (Conner & Davidson 2003). و در نمونه ایرانی ۰/۹۳ گزارش شده است. Mohammad (2005) این پرسشنامه توسط Mohammadi, (2006) Jazayeri, Rafie, Joukar & Pourshahbaz برای جامعه ایرانی هنجاریابی و مورد تأیید قرار گرفت. وی با استفاده از بارآلفای کرونباخ، اعتبار مقیاس را ۰/۸۹. روایی مقیاس را به روش همبستگی هرگویه با نمره‌ی کل مقوله بارها بین ۰/۴۱ تا ۰/۶۴ به دست آورده است. همچنین در این پژوهش پایایی به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۳۴ و پایایی ترکیبی ۰/۸۸۱ و روایی همگرا (AVE) ۰/۵۹۹ به دست آمده و روایی افتراقی آن نیز به روش فورنل و لارکر مورد تأیید قرار گرفته است. بنابراین پایایی و روایی ابزارهای اندازه‌گیری مدل اندازه‌گیری به‌عنوان پیش‌نیاز مدل ساختاری انجام و پایایی و روایی ابزارها به‌وسیله تحلیل عاملی تأییدی، مورد تأیید قرار گرفته است، که در بخش یافته‌ها توضیح داده می‌شود. دو نمونه از گویه‌های این پرسشنامه عبارتند از: «حتی وقتی که امور ناامیدکننده می‌شوند، مأیوس نمی‌شوم»، «اگر شکست بخورم به راحتی دلسرد نمی‌شوم».

روش اجرا و تحلیل داده‌ها

برای تجزیه و تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده، ابتدا برای هر کدام از متغیرها، میانگین، انحراف معیار و واریانس، مقادیر کمینه و بیشینه و دامنه‌ی تغییرات محاسبه و نیمرخ‌های مربوطه ترسیم و نتایج مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. برای

و پایایی ترکیبی ۰/۹۱۲ و روایی همگرا (AVE) ۰/۶۴۳ به دست آمد و روایی افتراقی آن نیز به روش فورنل و لارکر مورد تأیید قرار گرفته است. دو نمونه از پرسش‌های این پرسشنامه عبارتند از: «گاهی اوقات ناخواسته نگران چیزهای کوچک می‌شوم» و «به‌طور کلی از خودم نسبتاً راضی هستم».

مقیاس چند بعدی دلبستگی به خدا (Attachment to

God scale) این مقیاس توسط Rowatt & Kirkpatrick (2002) به منظور ارزیابی سبک دلبستگی به خدا طراحی شده است: مقیاس چند بعدی دلبستگی به خدا ۹ گویه و سه زیر مقیاس اجتنابی، اضطرابی و ایمنی دارد. شرکت‌کنندگان هر یک از این گویه‌ها را در مقیاس ۷ درجه‌ای لیکرت از ۱ به هیچ‌وجه جزء ویژگی من نیست تا ۷ خیلی زیاد جزء ویژگی های من است، پاسخ می‌دهند. رووات و کرکپاتریک با تحلیل عاملی تأییدی دو عامل پیش‌بینی شده را در ساختار عاملی این آزمون، پیدا کردند. ضریب آلفای کرونباخ در نسخه اصلی ۰/۸۰ برآورد شده است (Rowatt & Kirkpatrick, 2002). بارآلفای کرونباخ برای بعد اجتنابی ۰/۹۲ و برای بعد اضطراب ۰/۸۰ برآورد شده است؛ به‌علاوه مقیاس دلبستگی به خدا، شواهدی از روایی سازه را نشان داده است. شواهد افتراقی و همگرا برای تأیید روایی سازه این آزمون مورد استفاده قرار گرفته است. عامل اضطرابی این مقیاس نوروز گرایی، عواطف مثبت و منفی را در افراد پیش‌بینی می‌کند. در ایران بارآلفای کرونباخ برای هر یک از ابعاد دلبستگی اجتنابی، اضطرابی و ایمنی به ترتیب ۰/۸۸، ۰/۷۷ و ۰/۹۰ گزارش شده است (Ghobary Bonab, Haddadi Kuhsar, Rashidi & Javadi (2012). در این پژوهش پایایی به روش آلفای کرونباخ ۰/۷۹۴ و پایایی ترکیبی ۰/۸۶۳ و روایی همگرا (AVE) ۰/۷۶ به دست آمده و روایی افتراقی آن نیز به روش فورنل و لارکر مورد تأیید قرار گرفته است. دو نمونه از گویه‌های این پرسشنامه عبارتند از: «من رابطه گرمی با خداوند دارم» و «به نظر می‌آید که برخورد خداوند بامن، سرد است».

مقیاس تاب‌آوری (Resiliene Sale): این مقیاس

را (Conner, & Davidson (2003 ساخته است. یک ابزار ۲۵ سؤالی است که سازه تاب‌آوری را در اندازه‌های پنج‌درجه‌ای لیکرت از صفر تا چهارمی سنجد. حداقل نمره تاب‌آوری

آزمون فرضیه‌های پژوهش، ابتدا با استفاده از آزمون کالموگروف اسمیرنف تک متغیری، نرمال بودن داده‌ها مورد آزمون قرار گرفت و با استفاده از آزمون روابط بین متغیرها و روش مدل‌یابی معادلات ساختاری و نرم‌افزار SPSS26 و PLS تحلیل شد.

جدول ۱. شاخص‌های توصیفی و ضرایب همبستگی متغیرهای پژوهش

متغیرهای تحقیق	S.D	M	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴
۱. صداقت	۰/۵۳	۳/۶۸	-													
۲. تهییج پذیر	۰/۹۷	۰/۵۵	۳/۶۳	-												
۳. برونگرایی	۰/۳۰	۰/۲۷	۰/۵۴	۳/۹۶	-											
۴. سازگاری	۰/۴۳	۰/۴۲	۰/۴۴	۰/۶۷	۴/۱۵	-										
۵. وظیفه شناسی	۰/۲۷	۰/۷۰	۰/۷۳	۰/۷۳	۰/۵۲	۳/۷۱	-									
۶. گشودگی به تجربه	۰/۴۱	۰/۳۴	۰/۷۸	۰/۲۴	۰/۲۲	۰/۵۵	۳/۹۹	-								
۷. ایمن	۰/۴۳	۰/۴۳	۰/۲۱	۰/۱۷	۰/۱۸	۰/۵۷	۴/۱۶	۰/۴۳	-							
۸. اجتنابی	۰/۵۳	۰/۳۳	۰/۳۲	۰/۳۹	۰/۳۷	۰/۳۷	۴/۰۶	۰/۳۳	۰/۳۳	-						
۹. دوسوگرا	۰/۳۶	۰/۵۵	۰/۲۳	۰/۱۵	۰/۵۱	۰/۲۶	۰/۲۴	۰/۲۴	۰/۲۶	۰/۳۶	-					
۱۰. شایستگی فردی	۰/۷۰	۰/۴۴	۰/۶۶	۰/۳۳	۰/۲۱	۰/۷۰	۰/۴۳	۰/۳۹	۰/۴۰	۰/۶۱	۴/۲۵	-				
۱۱. اعتماد به غرایز فردی	۰/۵۳	۰/۳۸	۰/۷۲	۰/۲۸	۰/۴۳	۰/۳۸	۰/۵۵	۰/۵۱	۰/۵۱	۰/۴۸	۰/۷۵	۴/۱۱	-			
۱۲. پذیرش مثبت	۰/۴۹	۰/۴۱	۰/۲۲	۰/۳۵	۰/۱۶	۰/۲۱	۰/۷۱	۰/۴۴	۰/۳۰	۰/۹۶	۰/۹۷	۰/۵۴	۳/۵۹	-		
۱۳. کنترل	۰/۹۷	۰/۴۸	۰/۴۰	۰/۲۴	۰/۳۶	۰/۱۷	۰/۲۲	۰/۷۳	۰/۴۳	۰/۲۹	۰/۹۸	۰/۹۹	۰/۵۲	۳/۶۸	-	
۱۴. تأثیرات معنوی	۰/۳۷	۰/۳۸	۰/۵۵	۰/۴۵	۰/۲۷	۰/۳۲	۰/۲۰	۰/۴۳	۰/۲۶	۰/۴۶	۰/۴۹	۰/۳۹	۰/۳۶	۰/۵۴	۳/۹۷	-

نکته: M؛ میانگین، SD؛ انحراف استاندارد $P < 0.01$

همچنین پیش فرض‌های هم خطی بودن نیز در بین داده‌های این پژوهش رد نمی‌شود، زیرا با بررسی مقادیر ضریب تحمل بزرگ‌تر از ۰/۱ و متغیر عامل تورم واریانس کوچک‌تر از ۱۰ جهت انجام مدل ساختاری در نظر گرفته شده است. در جدول ۲، ضرایب مدل تحلیل عاملی تاییدی برای متغیر پنهان شخصیت گزارش شده است.

جدول ۱ نشان می‌دهد که همه مؤلفه‌های ویژگی‌های شخصیت به صورت مثبت و در سطح معنی‌داری ۰/۰۱ با مؤلفه‌های دلبستگی به خدا و مؤلفه‌های تاب‌آوری رابطه و همبستگی داشته‌اند. همچنین برای بررسی نرمال بودن داده‌ها از آزمون کالموگروف اسمیرنف واز کشیدگی و چولگی استفاده شد که مقادیر کشیدگی و چولگی همه متغیرها در محدوده ± 2 بوده بنابراین نرمال بودن داده‌ها تأیید گردید.

جدول ۲. ضرایب مدل تحلیل عاملی تاییدی برای متغیر پنهان شخصیت

مؤلفه‌ها	بارهای عاملی استاندارد شده (عاملی)	نسبت بحرانی	سطح معنی‌داری
صداقت	۰/۹۲۰	۶۰۷/۱۹	۰/۰۰۱
تهییج پذیری	۰/۹۲۳	۵۷۷/۲۲	۰/۰۰۱

۰/۰۰۱	۸۷۱/۱۰	۰/۵۸۷	برونگرایی
۰/۰۰۱	۳۸۱/۱۹	۰/۹۲۰	سازگاری
۰/۰۰۱	۶۳۵/۸	۰/۸۰	وظیفه‌شناسی
۰/۰۰۱	۹۹۳/۷	۰/۵۶۸	گشودگی تجربه

گشودگی به تجربه با سازه شخصیت همبستگی بالایی دارند. مقادیر نسبت بحرانی به‌دست‌آمده برای این مؤلفه‌ها نیز در سطح $\alpha = ۰/۰۱$ معنی‌دار بوده است. لذا در مجموع مدل اندازه‌گیری شخصیت بر اساس مؤلفه‌های صداقت، برون‌گرایی، سازگاری و گشودگی به تجربه مورد تأیید قرار می‌گیرد. در جدول ۳. ضرایب مدل تحلیل عاملی تاییدی برای متغیر پنهان دلبستگی به خدا گزارش شده است.

داده‌های جدول ۲ با توجه به ارزیابی مدل اندازه‌گیری حاصل از آزمون شخصیت نشان می‌دهد که بارعاملی بین مؤلفه صداقت و شخصیت $۰/۹۲۵$ و بین مؤلفه تهییج‌پذیری و شخصیت $۰/۹۲۸$ بین مؤلفه برون‌گرایی و شخصیت $۰/۵۸$ ، بین مؤلفه سازگاری و شخصیت $۰/۹۲۶$ ، بین مؤلفه وظیفه‌شناسی و شخصیت $۰/۸۰۶$ و بین مؤلفه گشودگی به تجربه و شخصیت $۰/۵۶$ بوده است؛ بنابراین ضرایب استاندارد نشان می‌دهد که مؤلفه‌های صداقت، برون‌گرایی، سازگاری و

جدول ۳. ضرایب مدل تحلیل عاملی تاییدی برای متغیر پنهان دلبستگی به خدا

مؤلفه‌ها	بارهای عاملی استاندارد شده (عاملی)	نسبت بحرانی	سطح معنی داری
ایمن	۷۵۲/۰	۲۳۵/۴	۰/۰۰۱
اجتناب	۷۸۳/۰	۱۵/۹	۰/۰۰۱
دوسوگرا	۸۳۵/۰	۷۳۴/۱۱	۰/۰۰۱

همبستگی بالایی دارد. مقادیر نسبت بحرانی به‌دست‌آمده، برای کلیه مؤلفه‌ها نیز در سطح $\alpha = ۰/۰۱$ معنی‌دار بوده است؛ بنابراین مدل اندازه‌گیری دلبستگی به خدا مورد تأیید قرار می‌گیرد. در جدول ۴. ضرایب مدل تحلیل عاملی تاییدی برای متغیر پنهان تاب‌آوری گزارش شده است.

داده‌های جدول ۳ با توجه به ارزیابی مدل اندازه‌گیری حاصل از آزمون دلبستگی به خدا نشان می‌دهد که بارهای عاملی بین مؤلفه‌ی ایمن و دلبستگی به خدا $۰/۷۵۲$ و بین مؤلفه اجتناب و دلبستگی به خدا $۰/۷۸۳$ و بین مؤلفه دوسوگرا و دلبستگی به خدا $۰/۸۳۵$ بوده است؛ بنابراین ضرایب استاندارد نشان می‌دهد که هرکدام از مؤلفه‌ها با دلبستگی به خدا

جدول ۴. ضرایب مدل تحلیل عاملی تاییدی برای متغیر پنهان تاب‌آوری

مؤلفه‌ها	بارهای عاملی استاندارد شده (عاملی)	نسبت بحرانی	سطح معنی داری
شایستگی فردی	۸۱۲/۰	۲۳/۱۳	۰/۰۰۱
اعتماد به‌غرایز فردی (تحمل) عاطفه منفی	۸۱۲/۰	۳۸۷/۱۷	۰/۰۰۱
پذیرش مثبت تغییر	۷۱۲/۰	۳۴۲/۱۵	۰/۰۰۱
کنترل	۸۳۵/۰	۴۴۹/۱۰	۰/۰۰۱
تأثیرات معنوی	۶۹۹/۰	۶۷۳/۹	۰۰۱/۰

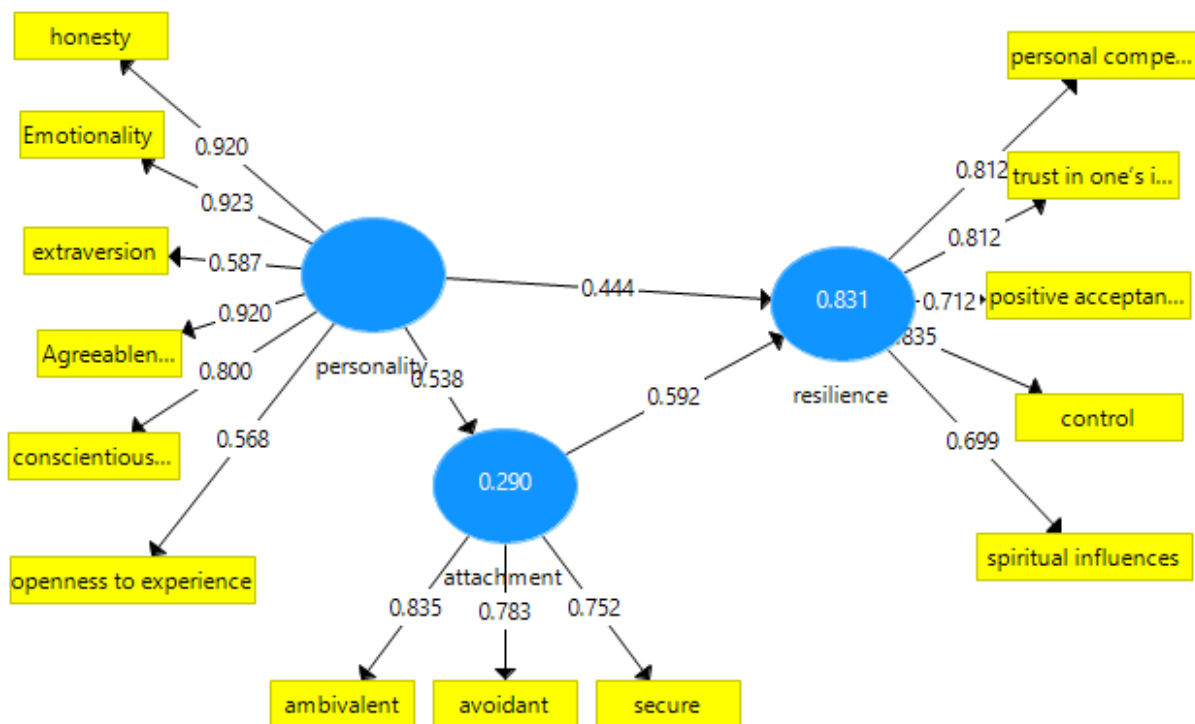

بالایی با تاب‌آوری دارد. مقادیر نسبت بحرانی به دست آمده برای کلیه مؤلفه‌ها نیز در سطح $\alpha = 0/01$ معنی‌دار بوده است؛ بنابراین مدل اندازه‌گیری تاب‌آوری مورد تأیید قرار می‌گیرد. در جدول ۵. و نمودار ۱ مدل ساختاری رابطه بین متغیرهای پنهان شخصیت و دلبستگی به خدا و تاب‌آوری گزارش شده است.

داده‌های جدول ۴ با توجه به ارزیابی مدل اندازه‌گیری حاصل از آزمون تاب‌آوری نشان داد که بارهای عاملی بین مؤلفه‌ی شایستگی فردی و تاب‌آوری $0/812$ و بین مؤلفه‌ی تحمل عاطفه منفی و تاب‌آوری $0/812$ بین مؤلفه‌ی پذیرش مثبت تغییر و تاب‌آوری $0/712$ بین مؤلفه‌ی کنترل و تاب‌آوری $0/835$ و بین تأثیرات معنوی و تاب‌آوری $0/699$ بوده است. ضرایب استاندارد نشان می‌دهد که مؤلفه‌ها همبستگی

جدول ۵. مدل ساختاری رابطه بین متغیرهای پنهان شخصیت و دلبستگی به خدا و تاب‌آوری

P	نسبت بحرانی	R ² اصلاح شده	R	متغیر پنهان	متغیر پنهان پیش‌بین
0/001	7/38	197/0	0/444	تاب‌آوری	ویژگی‌های شخصیتی
0/010	142/3	350/0	0/592	تاب‌آوری	دلبستگی به خدا
0/010	142/3	289/0	0/388	دلبستگی به خدا	ویژگی‌های شخصیتی

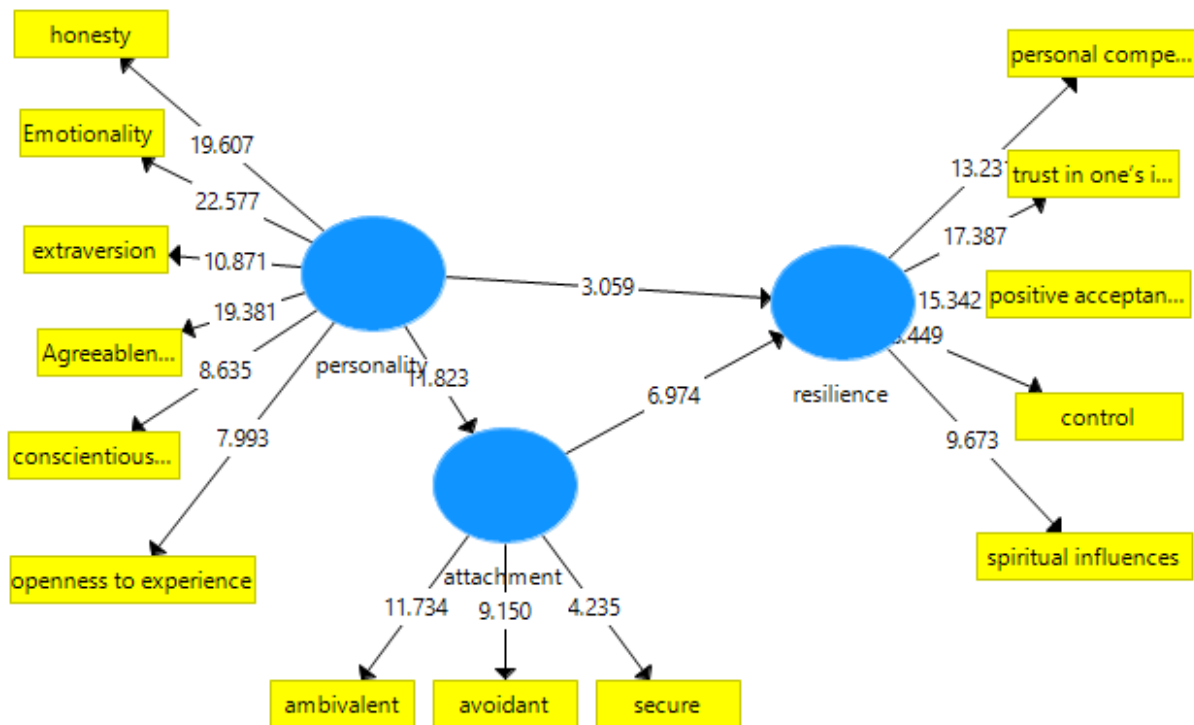

نمودار ۱ ضرایب مسیر مدل ساختاری تأثیر ویژگی‌های شخصیتی بر تاب‌آوری از طریق متغیر میانجی دلبستگی به خدا

در جدول ۶. اثرات مستقیم و غیر مستقیم وکل متغیرهای پژوهش مدل ساختاری و نمودار ۲ مقادیر معنی داری ضرایب گزارش شده است.

جدول ۶. اثرات مستقیم و غیر مستقیم وکل متغیرهای پژوهش مدل ساختاری

تأثیر متغیرها	اثر مستقیم	اثر غیر مستقیم	اثر کل
ویژگی‌های شخصیتی ← دلبستگی به خدا	۰/۵۳۸	-	-
ویژگی‌های شخصیتی ← تاب‌آوری	۰/۴۴۴	-	-
دلبستگی به خدا ← تاب‌آوری	۰/۵۹۲	-	-
ویژگی‌های شخصیتی ← دلبستگی به خدا ← تاب‌آوری	-	۰/۳۱۹	-
اثر کل	-	-	۰/۷۶۳

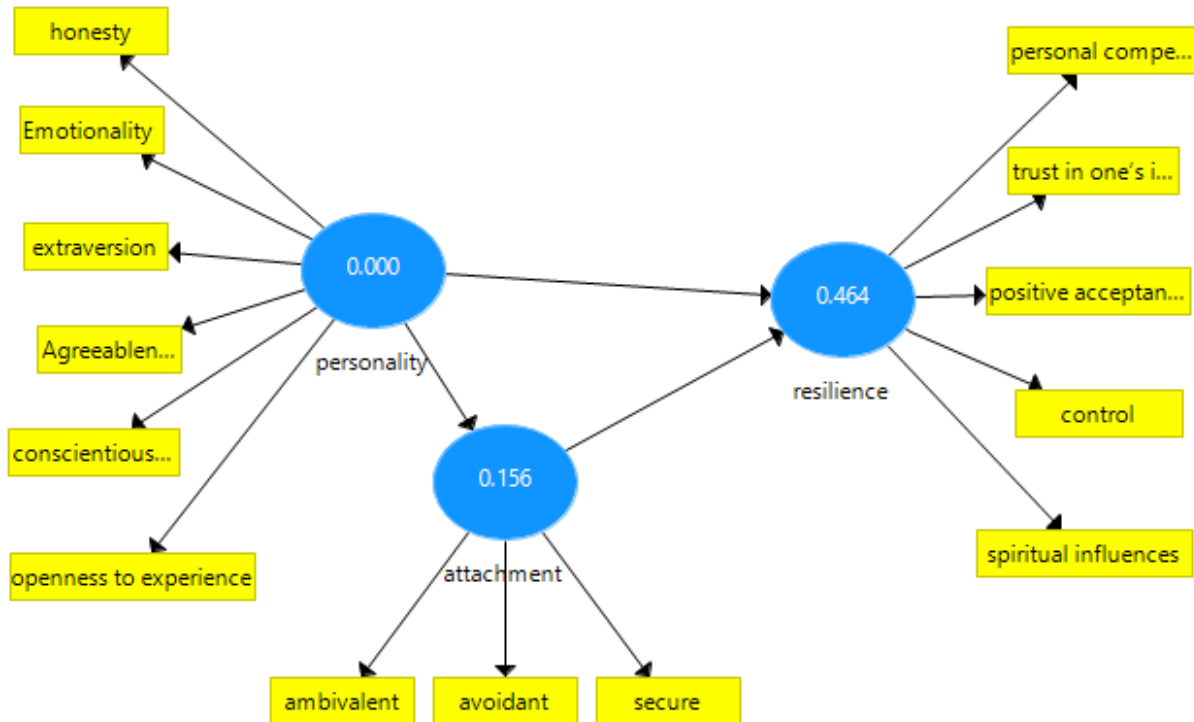
نمودار ۲ مقادیر تی مدل ساختاری تأثیر ویژگی‌های شخصیتی بر تاب‌آوری از طریق متغیر میانجی دلبستگی به خدا

پیش‌بینی شد در مجموع شخصیت به طور مستقیم ۴۴ درصد و از طریق متغیر میانجی دلبستگی به خدا به صورت غیر مستقیم ۳۱ درصد و در مجموع بصورت مستقیم و غیر مستقیم و از طریق مستقیم و غیر مستقیم و از طریق متغیر میانجی ۷۶ درصد از تاب‌آوری قابل توصیف، توضیح و تبیین است. در جدول ۷. شاخص‌های برازش براساس اعتبار افزونگی و شاخص ضریب استون گیسر و نمودار ۳ شاخص‌های برازش ضرایب استون گیسر گزارش شده است.

داده‌های جدول ۵ و ۶ و اشکال ۲ و ۳ رابطه بین متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد که شخصیت با تاب‌آوری ضریب مسیر ۰/۴۴۴ و ضریب تعیین ۰/۱۹۷ و دلبستگی به خدا با تاب‌آوری ضریب مسیر ۰/۵۹۲ و ضریب تعیین ۰/۳۵۰ و شخصیت با دلبستگی به خدا ضریب مسیر ۰/۵۳۸ و ضریب تعیین ۰/۲۸۹ بر تاب‌آوری تأثیر دارد و این تأثیرات با توجه به مقادیر نسبت بحرانی به دست آمده برای کلیه مؤلفه‌ها نیز در سطح $\alpha = ۰/۰۱$ معنی دار بوده است؛ بنابراین با توجه به مدل

جدول ۷. شاخص‌های برازش براساس اعتبار افزونگی و شاخص ضریب استون گیسر

Q2	SSE	SSO	شاخص‌های مدل
۰/۱۵۶	۴۸۳/۵۹۸	۵۷۳	دلبستگی
۰/۴۶۴	۵۱۲/۰۸۹	۹۵۵	تاب‌آوری

نمودار ۳ شاخص‌های برازش براساس اعتبار افزونگی و شاخص ضریب استون گیسر

همچنین برای بررسی کیفیت مدل تدوین شده جدول ۷ و شکل ۴ اعتبار افزونگی و شاخص ضریب استون گیسر Q2 محاسبه گردیده و شاخص‌های مربوطه مثبت بوده و لذا کیفیت مدل اندازه‌گیری و ساختاری تدوین شده تأیید گردیده است.

هدف از انجام این پژوهش تعیین تأثیر ویژگی‌های شخصیتی بر تاب‌آوری دانشجوی معلمان دوره ابتدایی دانشگاه فرهنگیان با میانجی‌گری دلبستگی به خدا بود. همان‌گونه که در بخش یافته‌ها مشاهده شد، نتایج بررسی سؤالات پژوهش نشان داد که تاب‌آوری رابطه‌ی مثبت و قوی با ویژگی‌های شخصیتی دارد. این یافته با یافته‌های (Shafiezhadeh, 2012), (Ercan, 2017), (Tugade & Fredrickson, 2004), (Hemenover, 2003) و (Gholipour et al, 2016) هم راستا است. در تبیین رابطه بین برون‌گرایی با تاب‌آوری می‌توان گفت که هیجان‌های مثبت، تلاش‌های فعالانه را برای رویارویی با تنش افزایش می‌دهد و می‌تواند این اعتقاد - که تلاش‌ها موفقیت‌آمیز هستند - را ارتقا بخشد. (Fredrickson, 2001) این فرضیه را مطرح می‌کند که هیجان‌های مثبت با تاب‌آوری ارتباط دارد، زیرا آن‌ها مجموعه‌های تفکر عمل را که با وضعیت تنش‌زا در دسترس افراد قرار می‌گیرد، گسترش می‌دهد، در نتیجه داشتن تفکر انعطاف‌پذیری بیشتر و گزینه‌های رفتاری وسیع‌تر به‌عنوان پیامد عاطفه مثبت، مقابله افراد برون‌گرا را در طول رویارویی با تنش افزایش می‌دهد. همچنین سطوح بالای برون‌گرایی در رویارویی با مصیبت‌ها سازگارانه است، زیرا افراد برون‌گرا به احتمال بیشتری حمایت دیگران را جست‌وجو

می‌کنند. در تبیین رابطه بین برون‌گرایی با تاب‌آوری می‌توان گفت که هیجان‌های مثبت، تلاش‌های فعالانه را برای رویارویی با تنش افزایش می‌دهد و می‌تواند این اعتقاد - که تلاش‌ها موفقیت‌آمیز هستند - را ارتقا بخشد. (Fredrickson, 2001) این فرضیه را مطرح می‌کند که هیجان‌های مثبت با تاب‌آوری ارتباط دارد، زیرا آن‌ها مجموعه‌های تفکر عمل را که با وضعیت تنش‌زا در دسترس افراد قرار می‌گیرد، گسترش می‌دهد، در نتیجه داشتن تفکر انعطاف‌پذیری بیشتر و گزینه‌های رفتاری وسیع‌تر به‌عنوان پیامد عاطفه مثبت، مقابله افراد برون‌گرا را در طول رویارویی با تنش افزایش می‌دهد. همچنین سطوح بالای برون‌گرایی در رویارویی با مصیبت‌ها سازگارانه است، زیرا افراد برون‌گرا به احتمال بیشتری حمایت دیگران را جست‌وجو

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام این پژوهش تعیین تأثیر ویژگی‌های شخصیتی بر تاب‌آوری دانشجوی معلمان دوره ابتدایی دانشگاه فرهنگیان با میانجی‌گری دلبستگی به خدا بود. همان‌گونه که در بخش یافته‌ها مشاهده شد، نتایج بررسی سؤالات پژوهش نشان داد که تاب‌آوری رابطه‌ی مثبت و قوی با ویژگی‌های شخصیتی دارد. این یافته با یافته‌های (Shafiezhadeh, 2012), (Ercan, 2017), (Tugade & Fredrickson, 2004), (Hemenover, 2003) و (Gholipour et al, 2016) هم راستا است. در تبیین رابطه بین برون‌گرایی با تاب‌آوری می‌توان گفت که هیجان‌های مثبت، تلاش‌های فعالانه را برای رویارویی با تنش افزایش می‌دهد و می‌تواند این اعتقاد - که تلاش‌ها موفقیت‌آمیز هستند - را ارتقا بخشد. (Fredrickson, 2001) این فرضیه را مطرح می‌کند که هیجان‌های مثبت با تاب‌آوری ارتباط دارد، زیرا آن‌ها مجموعه‌های تفکر عمل را که با وضعیت تنش‌زا در دسترس افراد قرار می‌گیرد، گسترش می‌دهد، در نتیجه داشتن تفکر انعطاف‌پذیری بیشتر و گزینه‌های رفتاری وسیع‌تر به‌عنوان پیامد عاطفه مثبت، مقابله افراد برون‌گرا را در طول رویارویی با تنش افزایش می‌دهد. همچنین سطوح بالای برون‌گرایی در رویارویی با مصیبت‌ها سازگارانه است، زیرا افراد برون‌گرا به احتمال بیشتری حمایت دیگران را جست‌وجو

نشان می‌دهد، دلبستگی ایمن منجر به افزایش تاب‌آوری و توان مقابله بیشتر با مشکلات می‌شود. Nemati & Mehdipour (2016) دریافتند که بین سبک‌های دلبستگی به خدا و سلامت روانی رابطه معنادار وجود دارد. سبک‌های دلبستگی اضطرابی و دلبستگی اجتنابی به خدا تأثیر منفی بر سلامت روانی دارند؛ اما سبک دلبستگی ایمن به خدا بر سلامت روانی اثر مثبت دارد. اگرچه آمیخته بودن دلبستگی به خدا با مذهب به عنوان سازه‌ای پیچیده و دخیل بودن شرایط اجتماعی و فرهنگی در نوع برداشت از خدا و شرایط تحولی افراد و نوع آموزشی که افراد از جامعه، فرهنگ و والدین دریافت می‌کنند، شرایط متفاوتی را در تبیین علل دلبستگی به خدا در تبیین مسائل روانشناختی از جمله سلامت روانی ایجاب می‌کند. Beck (2006) معتقد است افرادی که دلبستگی بیشتری به خدا دارند و این دلبستگی از نوع ایمن است کمتر دچار تنش و افسردگی می‌شوند و از احساس رضایت و صمیمیت بیشتری برخوردارند. از آنجایی که افراد دارای دلبستگی ایمن همانند افراد دارای دلبستگی به خدا تاب‌آوری بیشتری را نشان می‌دهند، می‌توان به رابطه منطقی بین این دو پی برد. در جهت تبیین یافته‌ها می‌توان گفت با توجه به اینکه افرادی که دلبستگی ایمن دارند خود و دیگران را بیشتر دوست دارند، برای خود ارزش قائل هستند و همواره خدا را پایگاهی امن در نظر می‌گیرند و به همین دلیل احساس امنیت بیشتری نسبت به افراد با سبک دلبستگی نایمن دارند. علاوه بر این افراد با سبک دلبستگی ایمن همواره خدا را حامی و پشتیبانی مطمئن در هنگام مواجهه با مشکلات می‌بینند. Aghababaie, Tabik & Hatami (2014) در این راستا می‌توان گفت افراد با دلبستگی بالا به خدا به دلیل برخورداری از منابع حمایتی، توانایی بیشتری برای مقابله با مشکلات دارند؛ یعنی در بین این افراد خدا به عنوان منبع دلبستگی، زمینه‌ای فراهم می‌کند که شخص احساس ایمنی بیشتری بکند و از این طریق توان مقابله بالاتری با مشکلات روان شناختی و جسمانی داشته باشد (Zahed-Babelan et al (2017) یکی دیگر از یافته‌های جالب این پژوهش رابطه نزدیک شخصیت و دلبستگی به خداست. این یافته با مبانی نظری صاحب‌نظرانی چون (Graham et al (2001, Homan & Boyatzis (2010), Aghababaie, Tabik & Hatami (2014) و maralani (2016) Nemati & Mehdipour همخوانی و

می‌کنند و در این امر موفق هستند. در تبیین رابطه تاب‌آوری با وجدان‌گرایی نیز می‌توان گفت که افراد با وجدان‌گرایی بالا خودکارآمدی قوی دارند و بیشتر احتمال دارد که یک رویکرد حل مسئله فعال را برای غلبه بر تنش در پیش گیرند. معلمان و مدیران می‌توانند با شیوه‌هایی چون رویارویی با استرس، پیش‌بینی و پیشگیری از رویدادهای منفی و انعطاف‌پذیری تاب‌آوری در فضای مدرسه را تسهیل کنند. زمانی که استرس کاهش یابد، از رویدادهای منفی بعدی نیز کاسته می‌شود و علاوه بر افزایش منزلت ارزش‌های فردی شرایط برای کسب موفقیت‌های بیشتر آماده می‌شود (Besharat, 2007). به نقل از Gordon (1995). در برنامه‌های مطرح‌شده برای افزایش تاب‌آوری معلمان در مدارس، برخورداری از حمایت اجتماعی و پدید آوردن فرصت تعامل‌های پرمعنا تأکید شده است.

همچنین نتایج به دست آمده در پژوهش نشان می‌دهد که دلبستگی به خدا می‌تواند بر تاب‌آوری تأثیر بگذارد. نتایج این پژوهش با پژوهش‌های (Graham et al (2001, Nguyen et al (2015) و Zahed-Babelan, Rezaei Jamaloei, & Sobhani-Herfati (2017) Nemati & Mehdipour (2016) maralani هم راستا است. (Carl Gustav Jung (2001) معتقد بود که دین از ضمیر ناخودآگاه انسان ریشه می‌گیرد و اطمینان، امید و قدرت را در شخص قوت و خصوصیات اخلاقی و معنوی را در او استحکام می‌بخشد و پایگاه بسیار محکمی در مقابل مشکلات، مصایب و محرومیت‌های زندگی ایجاد می‌کند (Yang & Mao (2007) معتقدند داشتن هدف و معنا در زندگی، احساس تعلق داشتن به معنای والا، امیدواری به یاری خداوند در موقعیت‌های مشکل‌زای زندگی و بهره‌مندی از حمایت‌های اجتماعی و معنوی همگی از جمله روش‌هایی هستند که افراد مذهبی با دارا بودن آن‌ها می‌توانند در رویارویی با حوادث تنش‌زای زندگی آسیب کمتری را متحمل شوند.

به‌طور کلی سبک دلبستگی، عامل مهم و مؤثری بر سازگاری روان‌شناختی و اجتماعی و توانایی مقابله با بیماری‌هاست. یکی از انواع موضوعات دلبستگی خداوند است که به نظر می‌رسد افراد دارای دلبستگی ایمن بیش از افراد دارای دلبستگی نایمن اجتنابی و اضطرابی آن را نشان می‌دهند. نتایج مطالعات پیشین

منابع

- Aghababaei, N. (2012). The Relationship Between Honesty and Humility with Personality, Religion and Actual Well-Being. *Ravanshenasi-va Din*, 5 (3), 25-40.
- Aghababaei N, Tabik MT, Hatami J. (2014). The relationship between patience and life satisfaction, mental health and personality. *Psychology periodical*, 5 (2), 17-25.
- Ayenehchi, A. , & Hassanabad, H. (2018). The Relationship Between Gender and Manifest and Hidden Anxiety: The Role of Attachment to God and The Basis of My Identity. *Islamic Research Journal of Women and Family*, 6 (11) , 49-73.
- Beck, R. (2006). God as a Secure Base: Attachment to God and Theological Exploration. *Journal of Psychology and Theology*, La Mirada: Summer, 8, 125-34.
- Besharat, M. A. ,(2007). Resilience, Psychological Vulnerability, Mental Health. *Journal of Psychological Science*, 6 (24) , 373-383.
- Both LE, Best LA.(2017). A comparison of two attachment measures in relation to personality factors and facets . *Pers Individ Dif*, 112(1), 1-5.
- Bradshaw, M. , Ellison, C. G. , Marcum. J. P. (2010) . Attachment to God, images of God, and psychological distress in a nationwide sample of Presbyterians. *International Journal for the Psychology of Religion*, 20 (2) :130-47.
- Cetinkanat, A. C. , & Kosterelioglu, M. A. (2016). Relationship between Quality of Work Life and Work Alienation: Research on Teachers. *Universal Journal of Educational Research*, 4 (8) , 1778-1786.
- Conner, M. , & Davidson, J. R. T. (2003). Development of a new resilience scale: The Conner-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety* ,18. 76-82.
- Davis, T. J. , Morris, M. , & Drake, M. M. (2016). The moderation effect of mindfulness on the relationship between adult attachment and wellbeing. *Personality and Individual Differences*, 36 (6) , 115-121.
- Day, C. , & Gu, Q. (2007). Variations in the conditions for teachers' professional learning and development: Sustaining commitment and effectiveness over a career. *Oxford Review of Education*, 33 (4) , 423-443.
- Day, C. , & Gu, Q. (2014). *Resilient teachers, resilient schools: Building and sustaining quality in testing times*. Oxon, UK: Routledge.
- Ercan, H. (2017). The Relationship between Resilience and the Big Five Personality Traits in Emerging Adulthood. *Eurasian Journal of Educational Research*, 70, 83-103.
- Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: The broaden- and-

هماهنگی دارد. همچنین، یافته‌ها نشان داد که شخصیت به طور مستقیم ۴۴ درصد و از طریق متغیر میانجی دلبستگی به خدا به صورت غیر مستقیم ۵۹ درصد و در مجموع از طریق مستقیم و غیر مستقیم و از طریق متغیر میانجی در کل ۷۶ درصد از تاب‌آوری را توصیف، توضیح و تبیین می‌نمایند. یافته‌های علمی نشان می‌دهد که ویژگی‌های شخصیتی بر میزان دلبستگی به خدا تقدم زمانی داشته و این دو متغیر به صورت مستقیم و غیر مستقیم بر تاب‌آوری اثر می‌گذارد و لذا در این پژوهش به منظور تبیین میزان اثر مستقیم و غیر مستقیم متغیر پیش بین و میانجی بر دانشجو معلمان دوره ابتدایی دانشگاه فرهنگیان مورد بررسی قرار گرفته است، چون تاب‌آوری در مدیریت کلاس درس یکی از شرایط بسیار ضروری در فرایند یاددهی و یادگیری است. بدون شک، هر پژوهشی با محدودیت‌هایی همراه است، از جمله محدودیت‌ها و مشکلات این پژوهش می‌توان به زمان بر بودن جمع‌آوری اطلاعات، عدم اطمینان برخی از پاسخ‌دهندگان به پژوهش‌های دانشگاهی و محافظه‌کاری برخی از پاسخ‌دهندگان در پاسخ‌دهی به سوالات اشاره نمود. همچنین جامعه آماری این پژوهش دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان استان اصفهان بودند لذا در تعمیم نتایج آن باید جانب احتیاط را رعایت کرد. پیشنهاد می‌شود برنامه‌ریزان آموزشی و فرهنگی دانشگاه به طراحی و تدوین کارگاه‌ها و حتی دوره‌های آموزشی در مورد تاب‌آوری اقدام کنند و به نقش دلبستگی به خدا توجه خاصی معطوف گردد. این پژوهش، بر روی دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان اصفهان اجرا گردیده است و لازم است که در تعمیم نتایج آن به سایر جوامع جانب احتیاط رعایت شود. در ضمن این پژوهش از نوع همبستگی است بنابراین می‌توان گفت بین شخصیت، دلبستگی به خدا و تاب‌آوری، رابطه وجود دارد نه اینکه یکی علت دیگری است که این مورد از جمله محدودیت‌های پژوهش‌های همبستگی است.

تشکر و قدردانی

بدین وسیله نویسندگان از تمام دانشجو معلمان که در فرآیند پژوهش همکاری داشتند، قدردانی می‌کنند.

- characteristics of individuals. Third national conference on recent innovations in psychology, counseling and behavioral sciences; Tarbiat Modares University of Tehran.
- Khezri, S., & Manavipour, D. (2012). Psychometric Properties of HEXACO Personality Inventory among Students. *The Neuroscience Journal of Shefaye Khatam*, 4 (4), 50-60
- Kirkpatrick, L. A. (1999). Attachment and Religious Representations and Behavior. In J. Cassidy & P. R. Shave (Eds) ,*Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 803-822) New York : Guilford.
- Lee, K. , & Ashton, M. C. (2004). Psychometric properties of the HEXACO personality inventory. *Multivariate Behavioral Research*, 39 (2), 329-358.
- Mirzaeiyan P, Baezat F, Khakpoor N. (2014). Internet addiction among students and its impact on mental health. *Quarterly Journal of Information and Communication Technology in Educational Sciences*, 2 (1) , 141-160. Persian
- Mofradidoost, R. , Abolghasemi, A. , & Hajloo, N. (2020). The personality dimensions and sense of coherence in individuals with and without gender dysphoria. *Journal of Fundamentals of Mental Health*, 22 (5) , 388-394. (Persian)
- Mohammadi, M. (2005). *Factors effective in tolerance of people in danger of misusing drugs*. Doctoral dissertation: University of Medical Sciences and Welfare. (Full Text in Persian)
- Mohammadi, M. , Jazayeri, A. R. , Rafie, A. H, Joukar, B. , & Pourshahbaz, A. (2006). Resilience factors in individuals at risk for substance abuse. *Journal of Psychology (Tabriz University)* , 1 (2-3) , 203-224. (Persian)
- Nemati, S. , Mehdipour maralani, F. (2016). Structural Modeling Styles for Attachment to God; Resilience and Mental Health in Mothers of Children with Intellectual and Developmental Disabilities. *Psychology of Exceptional Individuals*, 6 (22) , 26-40
- Nguyen, T. T. , Bellehumeur, C. , & Malette, J. (2015). God images and resilience: A study of Vietnamese immigrants. *Journal of Psychology and Theology*, 43 (4) , 271-282.
- Palahang, H. , Neshatdoost, H. , & Moolavi, H. (2010). Standardization of Revised HEXACO Personality Inventory (HEXACO-PI-R) in Iranian Students. *Journal of Modern Psychological Researches*, 4 (16) , 49-62. (Persian)
- Rosenberg, A. R. , Bradford, M. C. , McCauley, E. , Curtis, J. R. , Wolfe, J. , Baker, K. S. , & Yi-Frazier, J. P. (2018). Promoting resilience in adolescents and young adults with cancer: Results from the PRISM randomized controlled trial. *Cancer*, 124 (19) , 3909-3917.
- Rowatt, W. C. , & Kirkpatrick, L. A. (2002). Two build theory of positive emotions. *American Psychologist*, 56, 218-226.
- Friborg, O. Hjemdal, O. Rosenvinge, J. H. Martinussen, M. Aslaksen, P. M. Ghobary Bonab, B. , Haddadi Kuhsar, A. A, Rashidi, A. , & Javadi S. (2012). Relationship among image of God and attachment to God with mental health in parents of exceptional children. *Journal of Exceptional Children*, 12 (3) , 5-14. (Persian)
- Gholipour, Z. , Marashi, S. A. , Mehrabizadeh Honarmand, M. , & Arshadi, N. (2016). Resilience as a Mediator Between Big Five-Factor Personality Trait and Happiness. *Quarterly Educational Psychology*, 12 (39) , 135-155. (Persian)
- Gordon, K. A. (1995). The self-concept and motivational patterns of resilient African American high school students, *Journal of Black Psychology*, 21, 239-255.
- Graham, S. , Furr, S. , Flowers, C. , & Burke, M. T. (2001). Religion and Spirituality in Coping with Stress. *Counseling and Values*, 46, 2-2, 13.
- Gu, Q. , & Day, C. (2007). Teachers' resilience: A necessary condition for effectiveness. *Teaching and Teacher Education*, 23, 1302-1316.
- Gu, Q. , & Li, Q. (2015). Resilience of Chinese teachers: Confirming a new construct. Paper presented at the 16th Biennial Conference of the European Association for Research on Learning and Instruction (EARLI) , Limassol, Cyprus, August. Cited in teacher education. In R. Brandenburg, S. McDonough, J. Burke, & S. White (Eds.) , *Teacher Education: Innovation, intervention and impact* (pp. 211-229). Singapore: Springer.
- Hejazi E, Tanha Z, Rahmani S, R. (2013). Loving styles: relationships with big five factors of personality and attachment styles. *Psychol Res*, 8(30), 29-53.
- Hemenover, S. H. (2003). Individual differences in rate of affect change: Student in affective chronometry. *Journal of Personality and Social Psychology* , 85, 121-131.
- Henderson, N. , & Milstein, M. (2003). *Resiliency in schools: Marking it happen for students and educators*, Corwin Press, Thousand Oaks, California.
- Homan KJ, Boyatzis CJ. (2010). The protective role of attachment to God against eating disorder risk factors: Concurrent and prospective evidence. *Eating Disorders*, 18 (3) , 239-58.
- Jung, C. G. (2001). *Psychology of the Unconscious: A Study of the Transformations and Symbolisms of the Libido*. Edited by William McGuire. Translated by Beatrice M. Hinkle, Collections: Bollingen Series.
- Khanalizadeh Ini Z, Khanalizadeh Ini M, Khanalizadeh Amin Z. (2016). Evaluation and study of the role and attachment relation in personality

- back from negative emotional experience. *Journal of Personality and Social psychology*, 86, 320-333.
- Van Breda, A. D. ,(2018). A critical review of resilience theory and its relevance for social work. *Social Work*, 54 (1) , 1-18.
- Yang , K. P. , Mao, X. Y. (2007). A study of nurses spiritual intelligence: Across- sectional questionnaire survey. *Journal of Nursing Studies*, 144, 999-1010.
- Yorulmaz, Y. I. , Altinkurt, Y. , & Yilmaz, K. (2015). The Relationship between Teachers' Occupational Professionalism and Organizational Alienation. *Online Submission*, 4, 31-44.
- Zahed-Babelan, A. , Rezaei Jamaloei, H. , & Sobhani-Herfati, R. (2017). An investigation of the relationship Between attachment to God and resilience with meaningful life among students. *Knowledge & Research in Applied Psychology*, 13 (49) ,75-85. (Persian)
- Dimensions of attachment to God and their relation to affect and personality constructs. *Scientific study of Religion*, 41 (4 , 637-651.
- Sadeghi, M. , Asar, M. , Peimanpak, F. , & Ebrahimi, S. (2015). The role of the main aspects of personality in the relationship with God. *Studies in Islam and Psychology*, 8 (15) , 103-126. (Persian)
- Shafiezadeh, R. (2012). The Relationship Between Resilience and the Big Five Personality Factors. *Knowledge & Research in Applied Psychology*, 13 (3) , 95-102. (Persian)
- Shaver PR, Brennan KA.(1992). Attachment style and the big five personality traits: Their connection with romantic relationship outcomes. *Pers Soc Psychol Bull*, 18(5), 536-45.
- Singh, R. , Mahato, S. , Singh, B. , Bhushal, S. , & Fomani, F. K. (2019). Psychometric properties of adolescent resilience questionnaire among Nepalese adolescents in Lalitpur. *Asian Journal of Psychiatry*,45, 13-17.
- Tugade, M. M. , & Fredrickson , B. L. (2004). Resilient Individuals use positive emotion to bounce